

то той нѣма своя свободна воля, и позволява всѣкому да го води за носѣтъ? Безъ свобода, не само че ни единъ народъ нѣма право да са нарича народъ, но и самиятъ човѣкъ, който нѣма своя свободна воля, нѣма никакво право да се нарича човѣкъ. Както волѣтъ, който е опрѣгнатъ въ колата, не може да каже че той живѣе по своята воля, така сжщо и човѣкътъ, който влѣче какво и да е робство, не може да са каже, че е човѣкъ съ човѣшки чувства и съ човѣчески достойнства. Свободата е най голѣмата и най първата богиня, на която трѣбва да са кхди най много темякъ и да ѝ са правятъ най богатитѣ (въ сърдцето човѣческо) храмове, нежели на всичкитѣ други човѣчески желаня и стрѣмления; защото чрезъ нея човѣкътъ е достигналъ до най високото съвършенство въ гражданския животъ, до най честитата отхрана, до най свѣтлото просвѣщение, до най свѣтото образование, и до най високото човѣческо достойнство. Най послѣ свободата е докарала човѣкътъ да достигне чрезъ своятъ умъ и знание до оная висока степенъ, отъ върхътъ на която твърдѣ лесно може да се разбере: що е право, и що не е право? да испита що са нарича истина, или да познае, че $2+2=4$; слѣдователно да са приближи до онова велико естество, и да стане господаръ на всичката природа, която го окружава. Ето защо само ония народи могатъ да кажатъ че са люде, които иматъ гражданска, черковна, научна, социална, народна и лична свобода; само тие народи които са достигнали до такива едни съвършенства, могатъ да кажатъ днесъ: „ние сме люде.“ А тие народи, които още не са куснали отъ свѣтата свобода, нѣматъ ни право да са наричатъ народи, защото тие са намиратъ въ тая гжета темнота, която имъ не позволява да отворятъ очитѣ си, и да познаятъ сами себе си, и своето човѣческо назначение. Не са людие тие, които подлагатъ гърбътъ си подъ какъвъ и да е бичъ, и които са радватъ за това, че ги бие не простъ човѣкъ, но нѣкоя коронасана глава, която по тѣхното мнѣние е назначена отъ Бога само и само да ги бие. Тие волове на два крака и тие безъ